

tudományt belekapcsolni a mi munkakörünkbe, legföljebb másodkézből való átvétel alakjában, ötletszerű összeválogatással. Mit mondjunk a nyelvtudományról, mely az utóbbi időben annyira szakszerű lett? Hogyan bíráljuk fölül az újabb nyelvtudományi munkákat, hogyan ítélkezzünk a nyelvtudomány mestereiről, mikor szakszerű fejtegetéseiket csak a legnagyobb nehézséggel tudjuk követni. S mikor magának a szépirodalomnak az anyaga olyan nagy, hogy ha egyébbel sem foglalkoznánk, mint a költészet fejlődésével és a vele kapcsolatos kritikával és irodalomtörténettel, ez is lekötne egy hosszú élet minden megfeszített munkáját.

Mindez azonban a szaktudós munkájára vonatkozik. Másképpen alakulhat a dolog, ha az iskola igényeit tekintjük. A nem magyar-ajkú iskolákban — ámbár a mi iskoláinkban is — igen fontos volna, hogy a tanulók megismerkedjenek a magyar tudományosság legnevezetesebb művelőivel és legkimagaslóbb alkotásaival. Vannak monumentális munkáink, amelyekre büszkeséggel mutathatunk: illendő volna, hogy egy tanítványunk se távozzék a középiskolából anélkül, hogy tudomást ne szerezzen a magyar szellemnek legértékesebb tudományos alkotásairól. A probléma megoldása mindenesetre nehéz felől, hogy a szellemi fejlődés ilyenén való bemutatása a nem eléggé ügyes tankönyvírói kézben száraz anyaghalmazzá és gyümölcstelen címjegyzékké válik; de gondolkodni érdemes rajta, éppen úgy, mint azon az újabb időben sokat vitatott kérdésen: miként kapcsoljuk be a magyar irodalom és irodalomtörténet tanításába a világirodalmi ismereteket. — De kinek van kedve itt nálunk javaslatokat szövegezni és terveket kovácsolni, mikor az eredmény úgyszólván egy: minden marad a régiben.

Pintér Jenő.

IRODALOM.

Emlékkönyv Dóczy Imre tanügyi közszolgálatának negyven esztendő s jubileumára. Kiadja az Országos Református Tanár-egyesület. Sajtó alá rendezte *S. Szabó József*, az Országos Református Tanár-egyesület alelnöke. Debrecen, 1917. n 8°, 255 l. Dóczy I. arcképével.

Igen értékes munkát végzett a Ref. Tanár-egyesület e kötet kiadásával, mert Dóczy Imre nemcsak a református iskolaügynek legelső vezére, hanem az egész magyar oktatásügynek egyik vezéregyénisége. Az Emlékkönyv elején megtaláljuk a jubiláns életrajzát és irodalmi működésének összefoglaló képét; ezekből azt látjuk, hogy egész életét az iskolaügynek szentelte, görög tankönyveken kívül írt a klasszika-filológia és a neveléstan, valamint az oktatás körébe vágó számos

értekezést, úgyszintén nagyszámú ünnepi beszédet. Azokból a cikkek-ből, beszédekből és levelekből, melyekkel Dóczy Imrét volt tanítványai és jelenlegi munkatársai üdvözölték, harmonikusan rajzolódik meg a kalokagathia mesterének eleven képe. Egyértelműen ismerik el *praesidium et dulce decus*nak. A «magister verus» válaszából az a jóleső érzés árad felénk, mely az ő lelkét eltölti, mivel látja, hogy eszméi fogékony lelkekre találtak.

A könyvnek az a legértékesebb része, mely Dóczy Imre elnöki megnyitó beszédeit foglalja magában. Négy beszédét a Tiszántúli Református Tanáregyesület közgyűlésein mondotta el, tizenháromat pedig az Országos Református Tanáregyesület közgyűlésein adott elő. Ezek a beszédek a magyar református iskola és a nemzeti művelődés szeretetétől áthatott férfiúi léleknek felmagasztosult vallomásai. Körülötte minden megváltozik, a korszellem átalakulásával új jelszavak kerülnek forgalomba, de ő sziklaszilárdan áll a tiszta erkölcsi meggyőződés talapatán. Minden szava, minden cselekedete a református egyház és iskola javát szolgálja, de lelkétől távol áll a felekezeti elfogultság. Sőt határozottan kijelenti, hogy «a szabadelvűség legsötétebb ellensége a klerikális irányzat» (67. l.). A református iskolák fenntartásáért és fejlesztéséért pedig azért küzd, mivel «a magyar református iskolának a liberálisizmus mindig éltető levegője volt» (66. l.). Ezért kell «egyesülnünk mindnyájunknak, hogy a református iskolai szellem terjesztésével a nemzeti közszellemet erősítsük» (70. l.). És fenn kell tartanunk református iskoláinkat, nehogy «az egyformaság nyüge» nehezedjék oktatásügyünkre, mivel «az egyéniségben van az erő» (83. l.). «S ha református iskoláinkat el hagynók szintelenedni, az . . . magára nemzeti közművelődésünkre is káros hatással volna» (87. l.). 1911-ben szóvá teszi «azt az egyoldalú felekezeti irányzatot, mely magától a tanügyi kormánytól inaugurálva, megmételjezi köznevelésünk szellemét» (126. l.). A protestáns iskolákban uralkodó hagyományos közszellemet a tanárság hivatott fenntartani. Ezért meg rója Dóczy azt az eljárást, melyet a fölöttes egyházi hatóság követ, midőn «a református tanár magánéletét is törvénnyel szabályozva, családalapítási jogát felekezeti korlátok közé szorítja és csak protestáns vallású nőt enged feleségül vennie». A tanári állást — úgy mond — lehet törvénnyel szabályozni, de nem a tanári hivatást. A tanárság pedig nem hivatal, hanem benső lelki hivatás (90. l.). Az iskola érdekében bátran síkra száll a tanárság erkölcsi, jogi és anyagi helyzetének javításáért. Helyteleníti azt az irányzatot, mely az iskola érdeke ellenére a tanárság szolgálati idejét fölemelte, ugyanakkor, midőn más tisztviselői ágazatok szolgálati idejét leszállította. «E nyugdíjtörvényt csak a tanári munka hamis értékelése sugalmaz-

hatta», «e törvény tanügyi vonatkozásaira nézve nem hallgattak meg semmiféle szaktestületet sem» (140. l.). Az orvoslásra váró bajokról szólván, azt mondja Dóczy: «Hozzájuk járul aztán a tanárság helyzete, melyet a munkába vett fizetésrendezés is oly lassú lépésekkel kíván emelni, hogy mire a mai tanári nemzedék aspirációi megvalósulnak, a haladó életviszonyok már új szükségletet fognak teremteni s a magyar tanárság az örökös elégtelenség diszkreditáló hírébe jut a társadalom előtt. Pedig... látjuk, hogy az állami élet másrendű funkcionáriusainak jogosult igényei az államháztartásban teljes kielégítésre találnak, s csak a tanárság érdekei szenvednek hátrátételt...»

Elnöki megnyitóiiban foglalkozik Dóczy az iskola fejlesztésének útjával, akadályjaival. Ismételten szóvá teszi a zsufoaltságban rejlő pedagógiai átkot, mely akadály a egyéni nevelésnek. A gimnázium zsúfoltságán a minősítési törvény megváltoztatásával, az egyéves önkéntesi jogosítvány reformjával és az egységes jogosítású középiskolával lehetne segíteni. Mindezeket a bajokat «hivatalos felterjesztések immár sokszor megállapították ugyan, de tanügyi kormányaink szinte leltárszerűen veszik és adják át egymásnak s megszüntetésükre nem történik semmi sem» (117. l.). Az egységes jogosítás címén azonban nem szabad egységes középiskolát alkotni, mely esetleg, a francia középiskola mintájára, a felsőbb osztályokban többfelé elágaznék. Új típusú középiskolát kell teremteni, de a humanisztikus gimnáziumot teljes egészében fenn kell tartani. Helyteleníti, hogy «az illetékes tanügyi testületek és tanáregyesületek javaslatainak meghallgatása nélkül indult meg a reformmunkálat» (1914 jún. 3; 144. l.). Nem zárkózik el a természettudományok, a szociológia, a rajz, az esztétika intenzivebb tanítása elől, sőt a modern szellemi haladással való lépéstartás szempontjából ő maga is sürgeti azt. De az iskolai nevelő tanításnak mégis csak elsősorban az irodalmi oktatáson kell alapulnia, még pedig főként a görög-rómain, mert a hellénizmusban látja az amerikanizmus korrekтивumát: «... a középiskola eddigi célját, a lelki tehetségek harmonikus kiképzését feladni nem akarjuk» (121.). A reformiskolák jelszava az akaraterő kiképzése. Ennek pedig akadály a ifjúság akarategyöngesége. Az ifjúságot tehát akként kell nevelni, hogy «a cselekvés döntő motivumai mindenkor az etikai normák legyenek» (136.). Az elnöki megnyitó beszédekét követi három ünnepi beszéd, melyet Dóczy Imre elnöki minőségében a kolozsvári, szatmárnémetii és marosvásárhelyi kollégium ünnepélyein mondott. Mindhárom beszéd a magyar református iskola nemzeti hatásáról szól.

Az Emlékkönyv utolsó része Dóczy Imre válogatott pedagógiai munkáit foglalja magában. «Irodalmi képzés a classica-philologiai oktatásban» című tanulmányában a grammatikai exegesis túltengését

hibáztatja s az irodalmi és esztétikai műveltség fejlesztését sürgeti. Már 1892-ben rámutatott arra, hogy az írásbeli érettségi vizsgálaton divatos magyarról latinra való fordítás nem nyújt képet a tanuló irodalmi műveltségéről. Hibáztatja, hogy az egyetemi előadások a tanárjelöltnek nem adnak irodalmi és esztétikai útmutatást a klasszika-filológiában. 1896-ban «A magyar gimnáziumi oktatásügy iránya» címen tartott előadást a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszuson. A görögpótló tanfolyamot azért kifogásolta, mivel a tanulóifjúságot kettéválasztja és így megakadályozza az iskolai közszellemnek egységes hatását s javasolta a klasszikus irányú nevelés egységének helyreállítását, a nemzeti irányú nevelés szélesebb körben való érvényesítését és a reáltárgyaknak a reáliskola tantervéhez közelebb hozatalát. «Államsegély és autonom református középiskoláink» címen, 1897-ben tartott előadásában az államsegély jótékony hatását fejtegeti; de egyúttal buzdít a protestáns közszellem ápolására, protestáns szellemű tankönyvek írására, a protestáns tanárképzés megalapozására. Szerinte protestáns filozófiai fakultás és tanárképzőintézet létesítését nem lehet remélni, azért ösztöndíj-alapítványokat kell tenni az Eötvös-kollegiumban protestáns tanárjelöltek részére. 1906-ban a közoktatásügyi miniszteriumban tartott szakértekezleten kifejti, hogy «a tanügyi reformok nem készülhetnek máról-holnapra» (199.), nem szabad a történeti kapcsolatot figyelmen kívül hagyni s az érettségi vizsgálat reformját meg kellett volna előznie a minősítési törvény megváltoztatásának, mert akkor az érettségi színvonalát nem kellett volna leszállítani, hanem ellenkezőleg fölemelni. Az ellen nincsen kifogása, hogy a latin nyelvet a II. osztályban kezdjék, de akkor azután fokozottan, heti 9 órában fogjanak hozzá, hogy a célt, a humánus szellemű nevelőtanítást megvalósíthassák.

Érdekes világításban látjuk Dóczi Imrét «Egy középiskolai tanügyi nemzetközi értekezleten megvitandó tanügyi kérdések» című tanulmányának olvasásakor. Ez a tanulmány 1909-ben Apponyi miniszter felhívására készült s ékes tanuság arra nézve, hogy a magyar református iskola törhetetlen bajnoka mennyire lelkes híve a nemzetközi oktatásügyi kapcsolatoknak, mennyire óvja a magyar nemzeti oktatásügyet a nyugati művelődéstől való elszakadástól. Reformeszméi nagyrészt előfordultak elnöki beszédeiben is, csak más világításban. 1904-ben a református tanárképzés érdekében írt felterjesztést és javaslatot. Az előbbiben a gyakorló tanárság intézményét kívánja meghonosítani a református középiskolákban. Az utóbbiban az Eötvös-kollegium mintájára 30 tanárjelölt részére szóló tanárképzőintézet tervezetét dolgozza ki. 1916-ban «Nevelésügyi feladatok a református egyházban» címen tartott előadást (l. M. P. 1917: 95. 1.).

Dóczy működésének értékéről tanuságot tesz a könyv záradéka is; megtudjuk onnan, hogy tisztelőinek sokasága az ő nevére jubileumi alapítványt létesített. Ez is hozzájárul tehát ahhoz, hogy megmaradjon az emlékezete azoknak a szolgálatoknak, amelyeket Dóczy Imre a református és azáltal az egész nemzeti közművelődés-ügyének tett és remélhetőleg még sokáig folytat. *Szöts Gyula.*

Ernst Bergman: Fichte, der Erzieher zum Deutschtum.

Eine Darstellung der Fichte'schen Erziehungslehre. Leipzig, 1915, Meiner.

Ez a könyv — a neveléstudomány történetére vonatkozó kutatások mintaképe — Fichte neveléstani eszméit adja elő, világítja meg a Fichte kulturfilozófiájának és a kor szellemi áramlatainak keretébe illesztve be azokat. Az egész mű három könyvre oszlik. Az első könyv szól Fichte neveléstanának filozófiai alapjairól és felmutatja azt a szoros kapcsolatot, amely van Fichte bölcelete és Kant szabadságtana között. Fichtenek minden műve, még a *Wissenschaftslehre* is az ő erkölcsi reformátori működésének áll szolgálatában s azt a működést az a mély meggyőződés hatja át és élteni, hogy a transzcendentális filozófiának megváltó ereje van. A második könyvben azt a képet elemzi Bergmann, amelyet Fichte a régi és az új emberiségről festett és Fichte kultura-eszményét állítja elének. A régi emberiség tudatlan, önző, endaimonistikus és dogmatikus. Ezzel szemben az új embernek lényege az eszmében való élet s ennek megfelelően az új ember művész, hős, tudós és vallásos. Az eszmében való élet pedig nem egyéb, mint a faj iránt való szeretet. A fajnak célja a *kultura*, minélfogva minden kormányzó férfiúnak «tudós»-nak is kell lennie, aki az ész szerint szabadsággal rendezi az emberi viszonyokat. Ennek a tudósnak eszményképét Fichte valami bámolatba ejtő hévvel, melegséggel, szinte vallásos fanatizmussal rajzolja meg minduntalan és hirdeti minden alkalommal. A tudós behatol a dolgok összefüggésébe, szemléli az isteni eszmét s éppen azért magányos is, aki távol a világnak zajától a legnagyobb boldogságot élvezi. Az ilyen tudós az emberiségnek vezetője, őre, tanítója és prófétája. A tudós a társadalmi közösségnek intellektuális lelkiismerete. A tudós valóban istennek a célját valósítja meg s ő maga is nem egyéb, mint az istennek egy gondolata. — A harmadik könyv végül magával Fichtének neveléstanával ismerteti meg. Fichte a német *nemzeti* nevelésnek szószólója. Ennek a nemzeti nevelésnek szerinte hármas haszna lesz: 1. egy gondolatba egyesíti a nemzet műveltjeit s egységök tudatát szüli; 2. felrázza a nemzetet letárgiájából és tette serkenti; 3. önismeretre vezeti a nemzetet, megmutatván, hogy minden szerencsétlenségnek